

مجازات در اسلام

از دیدگاه قرآن

محسن شریفی

www.ketab.ir

سرشناسه : شریفی، محسن، ۱۳۵۴ -

عنوان و نام پدیدآور : مجازات در اسلام از دیدگاه قرآن / محسن شریفی

مشخصات نشر : قم: ذکر، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری : ۲۴۸ ص: ۱۴ × ۲۱ س.م

978-600-6041-61-2

شابک :

وضعیت فهرست نویسی : فیا

موضوع : مجازات (فقه)

موضوع : مجازات -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ م ۴ ش / BP ۱۹۵

رده بندی دیویی : ۲۹۷ / ۳۷۵

سر کتابخانه ملی : ۴۲۰۴۱۰۱

انتشارات ذکر

مجازات در اسلام

از دیدگاه قرآن

✦ مؤلف: محسن شریفی

✦ ناشر: ذکر / قم

✦ نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۵

✦ تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

✦ قیمت: ۱۰/۰۰۰ تومان

✦ شابک: ۲-۶۱-۶۰۴۱-۶۰۰-۹۷۸

تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۲۲۵۳۴۷۳۳

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول: تبیین مفهوم فلسفه و پیشینه مجازات	۱۹
مفهوم مجازات و اقسام آن	۲۱
الف) مفهوم مجازات	۲۱
۱. مفهوم لغوی	۲۱
۲. مفهوم اصطلاحی	۲۲
ب) انواع مجازات در اسلام	۲۶
۱. حدود	۲۶
۲. تعزیرات	۲۶
۳. قصاص	۲۸
مقایسه مجازات با اقدامات تأمینی	۳۰
مفاهیم و تعاریف	۳۰
الف) تعریف اقدامات تأمینی	۳۰
ب) وجوه اشتراک و تمایز اقدامات تأمینی با مجازاتها	۳۰
فلسفه مجازات و اهداف آن	۳۲

۳۸	فلسفه مجازات
۳۸	الف) تئوری سزادهی و ارزیابی آن
۴۳	ب) تئوری اصالت فایده و ارزیابی آن
۴۷	ب) تئوری اسلام در مورد فلسفه مجازات
۶۰	اهداف مجازات
۶۰	الف) اهداف کیفر در جوامع غیر اسلامی
۶۰	۱. اهداف سستی
۶۵	ب) اهداف مجازات بر اساس بینش اسلامی
۶۵	۱. تأمین عدالت
۷۰	۲. بازدارندگی
۷۲	۳. اصلاح و تربیت مجرم و تکفیر گناه
۷۵	۴. حفظ نظام اجتماعی
۷۸	پیشینه کیفر
۸۱	پیشینه کیفری قبل از اسلام
۸۶	پیشینه کیفر بعد از ظهور اسلام
۸۹	فصل دوم: کیفیت اعمال مجازات در یقرههان مکریم
۹۱	اعمال مجازات در قرآن
۹۱	بررسی آیات مربوط به مجازات
۹۱	الف) زنا
۹۸	ب) حد قذف
۱۱۱	ج) آیه سرقت
۱۱۲	د) آیه محاربه و افساد فی الارض
۱۱۵	هـ) آیه لواط و حد آن

۱۱۷	و) حرمت قتل نفس و آدم کشی
۱۲۰	ز) آیه قصاص

فصل سوم: بررسی مبانی و آثار اجرای علنی مجازاتها ۱۲۳

۱۲۵	اجرای حدود در عصر غیبت
۱۴۹	دلالت آیات و روایات بر اجرای علنی احکام
۱۵۰	الف) زنا
۱۵۴	حکم زانی غیر محصن
۱۵۵	حکم زانی محصن
۱۵۸	ب) لواط
۱۵۹	ج) سرقت
۱۶۰	د) شرب خمر
۱۶۱	هـ) محارب
۱۶۳	و) شاهد زور دروغ
۱۶۳	ز) سحر
۱۶۴	ح) مرتد
۱۶۵	ط) تعزیرات
۱۶۷	مبانی فقهی اجرای علنی کیفر
۱۶۷	۱. جبران هیبت شکسته شده گناه
۱۶۸	۲. ایجاد عبرت برای فرد مجرم و دیگران
۱۶۹	۳. ایجاد مصونیت تربیتی برای جامعه
۱۷۰	۴. پیشگیری از افراط و تفریط
۱۷۱	۵. جلوگیری از شایعه سازی مجرمان
۱۷۱	۶. پیشگیری از تعطیل حدود الهی
۱۷۳	دیدگاه شیخ مفید
۱۷۴	دیدگاه شهید ثانی رحمته الله

- ۱۷۵ دیدگاه صاحب جواهر
 ۱۷۶ دیدگاه امام خمینی (ره)
 ۱۷۶ دیدگاه آیت الله فاضل لنکرانی (ره)
 ۱۷۷ دیدگاه شهید مطهری (ره)
 ۱۷۸ دیدگاه آیت الله شاهرودی
 ۱۷۸ دیدگاه آیت الله مومن
 ۱۷۹ حجت الاسلام شوشتری (وزیر دادگستری وقت)
 ۱۸۰ آیت الله مقتدایی
 ۱۸۲ شیوه‌های اعدام مجازات در جهان
 ۱۸۲ الف) اجرای علنی حدود در سایر ادیان
 ۱۸۴ برپا شدن
 ۱۸۵ عرب جاهلی
 ۱۸۵ تورات
 ۱۸۷ انجیل
 ۱۸۸ ب) اجرای علنی حدود در کشورهای مختلف
 ۱۸۹ اجرای حدود در کشور عربستان
 ۱۹۲ پاکستان و مجازات مرگ (اعدام)
 ۱۹۳ آمار اعدام زنان در کشورهای مختلف
 ۱۹۴ عمومی

۱۹۷ فصل چهارم: آثار اعمال مجازات

- ۱۹۹ هنجارها و ناهنجارها
 ۲۰۳ هنجارها و ناهنجارها در جامعه اسلامی
 ۲۰۶ عوامل پیشگیری از ناهنجارها و جرایم

۱. تفکر.....	۲۰۷
۲. ایمان به خدا.....	۲۰۷
۳. خودشناسی و توجه به شخصیت انسانی.....	۲۰۹
۴. مسأله عرض اعمال.....	۲۱۳
۵. یاد مرگ.....	۲۱۴
۶. خدا ترسی و ترس از عواقب گناه.....	۲۱۴
۷. نقش عبادات در بازدارندگی از گناه.....	۲۱۵
۸. برخورد اسلام با گنهکار و اجرای مجازات مجرمین.....	۲۱۶
توبه و نقش مجازاتها در سقوط مجازات.....	۲۱۸
تأثیر مجازات.....	۲۲۰
جمع بندی.....	۲۲۲
آثار اجرای علنی مجازات.....	۲۲۳
آثار اجتماعی.....	۲۲۵
۱. اجرای عدالت.....	۲۲۵
۲. اصلاح جامعه.....	۲۲۷
۳. پیشگیری عمومی.....	۲۲۸
۴. اصلاح مجرم یا بزهکار.....	۲۲۸
آثار فردی اعمال مجازات.....	۲۳۵
۱. اصلاح مجرم و تربیت او.....	۲۳۶
۳. تکفیر گناه و تهذیب مجرم.....	۲۳۹
نتیجه.....	۲۴۱
فهرست منابع.....	۲۴۳

مقدمه

اسلام مجموعه بزرگی از نظامات ارزشی است و قضاوت و دادرسی را اجزای دقیق و عادلانه احکام قضائی در آن نقش مهمی دارد. گاهی به اسوال رسول اکرم ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام نشان می‌دهد، اهمیت امر خطیر نصایر دادرسی و رسیدگی به تظلمات در مقایسه با سایر شوون کشوردی را دارم نظام فراوان است؛ و به همین جهت در صدر اسلام رسول اکرم ﷺ شخصا کفالت امر قضاء را به عهده داشته‌اند. جامعه اسلامی عصر پیغمبر ﷺ روز به روز گسترش یافت و با پیروزی حکومت اسلامی بر مصر، مدبرک و امپراطوریهای بزرگی نظیر ایران و روم و قسمتهایی از اروپا، آسیای و شمال آفریقا و مصر که هر یک دارای سوابق تاریخی طولانی و سنت‌های جا افتاده‌ای بودند، لزوم نصب قضات برای کشورها و ولایات فتح شده، بیش از پیش احساس می‌گردید و بعد از پیدایش این ضرورت (نصب قضات) علی القاعده متقی‌ترین و باسوادترین فقها و دانشمندان برای تصدی این مهم در نظر گرفته می‌شدند.

حساسیت شغل قضا به این جهت بود که آنها مجری حدود الهی بودند و اجرای این حدود نیاز به فهم و درک صحیح مقررات و موازین شرعی و قدرت تطبیق فروع بر اصول است. گذشته از آن بنابر یک نظریه فقهی اجرای حدود تنها به دست انسان معصوم قابل اجرا خواهد بود. به همین جهت هر چند قضاوت جزء واجبات^۱ کفای قرار داده شده، اما کمتر فقیهی حاضر به قبول آن می‌شد و به انحای گوناگون سعی داشت، از تقبل این مهم سرباز زند؛ البته نه از باب اسقاط تکلیف، بلکه به این جهت که در مقابل شأن عظیم قضا خود را شایسته نمی‌انست و دیگران را لایق‌تر تلقی می‌کرد.

تاریخ اسلام نشان می‌دهد که زمامداران و حکام، علیرغم موارد معدود، ناچار به حفظ و رعایت حریم قضا بوده‌اند و این احترام، ریشه در جای دیگری دارد؛ یعنی چون دست مایه اصلی کار قاضی حل و فصل اختلافات و اجرای حدود بر اساس موازین الهی بوده، لزوماً به علت توجه عمیق مسلمانان به این امر، عدم توجه و مراعات آن علیرغم استبداد حکام جور، نیز چندان آسان نبوده است. و از طرفی هنگامی که ممالک اروپایی روزگار جهل و تاریکی خود را می‌گذراند، نظام قضایی اسلام به صورت یک مجموعه،

۱. جواهر الکلام، محمدحسن نجفی، ج ۲۱، ص ۳۷۸.

دارای احکام و قواعد و اصول مشخص و انسجام درونی منطقی،
 قادر به پاسخگویی به نیازهای فزونی گیرنده روز در عرصه تمدن
 جهانی قد برافراشت؛ واقعیت این است که تمدنهای هم جوار نظیر
 مصر و ایران و روم از جهت سطح معیشت و شیوه‌های تولید، نسبت
 به خاستگاه اسلام یعنی عربستان برتری چشم‌گیری داشتند. با این
 وجود هرگز دارای یک نظام قضایی مبتنی بر عدل و قسط نبودند. این
 جوامع رفاه زده، قارن ظهور اسلام دوران فروپاشی و اضمحلال
 خود را طی می‌کردند. حکام و سلاطین این ممالک، بدون اینکه
 پروای مسائل و مشکلات مردم را داشته باشند، زندگیهای پر از رفاه
 و افسانه‌ای برای خود ترتیب داده بودند. شتاب شگفت‌انگیز نشر
 اسلام، نشان می‌دهد که رمز پیروزی، نه‌ای عوای اسلام در فنون نظامی
 نهفته نبود، بلکه شعارهای مساوات طلبانه، عدالت خواهی ذاتی
 موازین ارزشی اسلام، توده‌های مردم این ممالک را شیفته خود
 ساخته بود؛ عدم اعتقاد به نظامات فرسوده سابق، دشمنی به ظاهر
 سنگین را به سهولت مغلوب اسلام می‌ساخت و در رافع اسلام در
 عصری ظهور کرد که تمدنهای دیگر، روزگار رخوت و سردی را
 می‌گذراندند و به علت دینامیسم و پویایی درونی خود بود که بر رقبای
 غلبه می‌کرد. هنگامی که اروپا از روشهای منسوخ و کهنه برای اثبات
 اتهامات و مجرمیت استفاده می‌کرد، حقوق اسلامی بر اساس موازین

مدون و روشن و تکیه بر سیستم ادله، اختلافات را حل و فصل می‌کرد و به مجازات مجرمین می‌پرداخت. اصول مربوط به «مساوات قانونی»، «برائت»، «شخصی بودن مجازاتها» و «قبح عقاب بلا بیان» و ده‌ها اصل و قاعده روشن که اجزاء نظام حقوقی اسلام را تشکیل می‌دهد، قرن‌ها در اروپا ناشناخته بود و طرح و تکوین این مفاهیم در حقن غربی تا اندازه زیادی مرهون فرهنگ و تمدن اسلامی است.

ظهور اسلام با بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مقارن با سال ۶۱۵ میلادی است. در این تاریخ حدود یکصد و پنجاه سال از سرنگونی دنیای مسیحیت آن روز، در روزگار تاریک و ظلمانی قرون وسطی می‌گذشت و مقدر بود تا آنجا که زیر سیطره مسیحیت به سر می‌برد، نهصد سال دیگر با این تیرگی دست به گریبان باشد. در این دوران نه تنها انسانها حقوقی نداشتند و آنها چون بردگان رفتار می‌شد، از مساوات و برابری خبری نبود، احقاق حق در قبال زورمندان و آزمندان و آباء کلیسا و سخن گفتن علیه مصالح آنها، مجازاتی در حد شمع آجین شدن یا سوختن در خرمن آتش داشت. میزان تشخیص درجه گنهکاری و اثبات مجرمیت، بدون اتکاء به ادله اثباتی یا منطقی بر معیار قیافه‌شناسی و عیب و نقص ظاهری بدن انجام می‌شد. چه بسا بی‌گناهیانی که بر اثر نقص جسمانی یا عدم هماهنگی اندام بدن در آتش مجازات سوختند یا به زندانها و سیاهچالها افکنده شدند تا

زندگی تیره خود را در زندانهای تیره سپری سازند. متأسفانه مبنای این نوع قضاوت، سالها ملاک قضاوت و میزان عدالت قرار گرفت و از سال ۱۸۳۵ تا ۱۹۰۵ حاکم بود.

اروپا می‌خواست به تدریج راه و روزنه‌ای از میان سنگلاخها بگشاید که اسلام ۱۲ قرن قبل آنرا پیموده بود. و با این بیان حق داریم ادعا کنیم، که اروپا به راهی گام نهاد که مسلمین، قرن‌ها پیش آنرا شعار داده و تشریح کرده بودند.^۱

اینکه پس از گذشت این همه سال ما موظفیم در راستای نشر و شفاف کردن این مبانی زلال معرفت که از چشمه جوشان اسلام بدست آمده است به هر طریق ممکن گامی برداشته و این حقایق را آشکار نماییم. زمانی را که اروپائیان هیچ مبنا و فلسفه‌ای در مجازات نداشتند، زمانی که آنها از اصول و شعار و مکتب خاصی تبعیت نمی‌نمودند این دین مرفعی اسلام بود که با شعارهای جاودانه و ارائه مکتب اصیل و مبتنی بر ارزش خود به انسان ارزش و احترام بخشید و او را تکریم کرد ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...﴾^۲

در این کتاب سعی شده است تا به این نکته بطور واضح‌تر بپردازیم.

۱. قواعد فقه بخش جزائی، سید مصطفی محقق داماد، ص ۵.

۲. اسراء / ۷۰.

اشاره شود که اسلام قبل از سایر مکاتب دارای نظر و مکتبی والا بوده است؛ همچنین شیوه اجرای این شعارها و اهداف ناب اسلام در مجازات از آیات و روایات استخراج و ابعاد مختلف آن از قبیل انواع مجازات، کیفیت اجرای آن در ملاء عام یا در خفاء و... مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. همچنین آثار و نتایج بدست آمده از اجرای این اصول مترقی استخراج و به تأیید کلام قرآن و اهل بیت رسیده است و آثار مردمی و اجتماعی آن ذکر و بررسی شده‌اند. در این راستا حتی الامکان برخی از تئوریهای غربی را برای مقایسه با تئوری اسلام مطرح و ارزیابی کرده‌ایم تا خواننده خود قضاوت نهایی را انجام دهد. و در مجموع اثبات کرده‌ایم که مجازاتها از دیدگاه اسلام دست‌کم در جرایمی که تعالی به حق الله محسوب می‌شود، مطلوبیت نفسی ندارد، بلکه مطلوبیت غری دارد.

دکتر محسن شریفی

زمستان ۱۳۹۴ شمسی / عم